

Les Closes i Climent: Anglada homenatja Fages

MARIÀNGELA VILALLONGA

Universitat de Girona / Institut d'Estudis Catalans

Quan vaig arribar a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, com a nova membre numerària, el mes de febrer de l'any 2005, Joan Martí i Castell n'era el president. Feia quatre mesos que s'havia creat, i que jo dirigia, a la Universitat de Girona l'aleshores anomenada Càtedra M. Àngels Anglada. L'escriptora que donava nom a la Càtedra havia estat membre de la Secció Filològica des del mes de maig de 1991 fins a la seva mort el dia de Sant Jordi de l'any 1999. Em sembla que no m'equivoicaré gaire si afirmo que, pràcticament en cada reunió ordinària de la Secció Filològica, quan arribàvem al darrer punt de l'ordre del dia, «precis i preguntes», jo alçava la mà per demanar la paraula i per informar d'alguna de les activitats de la Càtedra. Encara tinc fixat a la memòria el somriure de Joan Martí, en veure la meua mà alçada, i no se m'esborrarà mai la seva gentilesa. És per això que, a l'hora de triar un tema per participar en aquesta *Miscel·lània*, m'ha semblat que havia d'evocar aquesta circumstància i fer uns apunts sobre l'obra de Maria Àngels Anglada acarant-la amb l'obra de Carles Fages de Climent, autor que des del mes d'octubre de l'any 2014 acompanya Anglada en el nom de la Càtedra de Patrimoni Literari Maria Àngels Anglada – Carles Fages de Climent, que encara tinc la sort de dirigir.

El dia 22 de març de l'any 1968 un poeta de 65 anys apostava per una poeta de 38 anys en la Festa de la Poesia de Figueres. Carles Fages de Climent, ànima i mantenidor d'aquella festa, no s'estava de proclamar que un dels versos d'aquella poeta, encara inèdita, era «generós de fragàncies líriques» i tenia «la gràcia dels madrigals històrics». La poeta era Maria Àngels Anglada. Fages moria al cap de pocs mesos, ja acomplerts els 66 anys, el dia 1 d'octubre de 1968. Anglada publicà el seu primer poemari, *Díptic*, l'any 1972 i moria als 69 anys d'edat, el dia de Sant Jordi de l'any 1999. A la *Revista de Palafrugell* del juliol de 1976, Anglada va escriure sobre la influència dels mites grecs en l'obra de Fages el qual els usa, diu, «amb naturalitat, com vells coneguts, com un element estètic en la seva poesia». Vet aquí, doncs, un dels punts que, a més de la terra que els va acollir i la consciència de la llengua, agermana els dos autors: el cultiu dels clàssics, l'amor pels clàssics llatins i grecs, l'ideal dels clàssics. Però hi ha, em penso, alguna cosa més que tot just apuntaré en aquest paper.

L'any 1933, Fages va publicar per primera vegada, a Llibreria Catalònia de Barcelona, *Climent*, una obra en prosa que descriu tota una nissaga, els Climent de Castelló d'Empúries, la família materna de l'autor. Amb aquesta obra Fages s'endinsa en la història familiar. No és només un quadre costumista que recrea l'ambient de la vila i de la senyoria rural de l'època dels avantpassats vuitcentistes de Fages a Castelló d'Empúries, sinó que és també una proclama generacional. De l'obra se'n va fer una segona edició l'any 1969, *Climent*, a cura de Jaume Maurici (Aubert Impressor, Olot). I l'any 2009 en va aparèixer la tercera edició a la Col·lecció Josep Pla de la Diputació de Girona.

Climent és una peça en prosa a cavall entre la novel·la, l'assaig i la biografia, construïda a partir de materials de l'arxiu familiar de l'autor. Fages hi vol descriure la vida de dos dels seus avantpassats, masculins. Així, d'una banda, Enric de Climent Casadevall, rebesavi de l'autor, és el protagonista de la primera part de l'obra i se li dediquen 13 capítols. I de l'altra, la biografia novel·lada del besavi Enric de Climent i Vidal ocupa els 17 capítols de la segona part.

A través de les vides atzaroses dels dos Climent, Fages té la voluntat, a més, de retratar la manera de viure d'una família de terratinents de Castelló d'Empúries, de l'Empordà, durant el convuls segle XIX. És així que en l'obra apareixen les lluites polítiques en les quals es van implicar els Climent, les petiteses i les grandeses de la nissaga, obligats per l'origen, somoguts per les passions, amb les seves actituds que mereixen aplaudiments, però també exilis. Les llums i les ombres de la família de l'autor van omplint els dies i les nits de l'obra. Fages fa literatura enfilant documentació familiar, com explica en les dues primeres pàgines de l'obra que porten el títol de «Justificació del llibre», tota una declaració d'intencions i de principis, a la manera de les peces dramàtiques dels clàssics: l'autor posa les cartes damunt de la taula.

Així comença aquesta «Justificació» del *Climent* de Fages:

Aquest llibre no l'he concebut. M'ha nascut a les mans mentre removia papers a la recerca de quelcom indeterminat, potser a la recerca de mi mateix. No pertany, doncs, a la novel·lística. Tampoc, ben bé, a la biografia. És, més aviat, un quadre costumari, en el qual, amb una veracitat escrupolosa, he tingut cura de l'ordre de la composició i la decoració de l'ambient. Un ambient de poble, de senyoria rural, de dret consuetudinari català, de breus experiències cortesanes, de *pronunciamentos* i de caciquismes. Un espectacle entre bastidors de les intimitats i passions que produï el fregadís d'unes vides massa pròximes. I entre les misèries, les baixeses i l'ombra que es projecta ran de terra, per les esclertes, sempre la llum de l'ideal.

I continua més endavant:

Per argument, només el destí. Els fets, simplement, són enfilats i relatats tal com s'esdevenien. Els personatges centrals, Enric de Climent i Vidal, i el seu pare, Enric de Climent i Casadevall, a desgrat de la semblança dels noms i dels caràcters, són com la cara i la creu d'un mateix encuny. De les passions i rauxes de tots dos —una tradició d'àrea reduïdíssima, però tanmateix una tradició— tendia, en jo recollir-la, a fer-ne un sol i únic personatge.

L'any 1978, Maria Àngels Anglada presentava la seva primera novel·la *Les Closes* al Premi Josep Pla, convocat per l'editorial Destino. El va guanyar. Ja feia temps que hi treballava, des de l'any 1974. De fet, al final de l'obra, Anglada anotà «Alt Empordà. Agost del 1974 – Novembre del 1975». Abans havia escrit i publicat poesia, animada justament per Fages, com ja ha estat dit. A *Les Closes*, Anglada vol narrar l'acusació i condemna injusta que va patir Dolors Canals, una avantpassada del seu marit, Jordi Geli. La figura de la besàvia i el paisatge de l'Empordà que Anglada havia fet seu, quan es va casar amb el fill dels propietaris de la finca de Vilamacolum, són en l'origen de la novel·la. Tot, però, sota noms ficticis.

Hi utilitza llenguatges molt diferents, segons ella mateixa explicà en diverses ocasions, en part perquè fa servir materials de l'arxiu familiar: cartes, retalls de diaris de l'època i sobretot un document redactat per l'advocat defensor de la protagonista, Narcís Fages de Romà, que el pare havia fet publicar. És, com la de Fages, una peça en prosa, de caràcter narratiu, a cavall aquesta de la novel·la, la poesia, la biografia i l'assaig.

Em fa l'efecte que Maria Àngels Anglada va voler homenatjar Fages de Climent i la seva obra *Climent* en la seva primera novel·la. És clar que hi podem trobar altres referents literaris, clàssics i contemporanis. Però em sembla que l'estructura narrativa de la novel·la, el tema, l'acció, els personatges, tot plegat mostra la voluntat d'Anglada d'entroncar-se en la tradició de Fages i el seu *Climent*. L'època en què està ambientada la novel·la és també el segle XIX. L'obra descriu un dels grans casals empordanesos, can Geli de Vilamacolum. La utilització de l'arxiu familiar és constant i fonamental. I el «Pròleg» amb el qual Maria Àngels Anglada encapçala el volum és ben clar. Com a *Climent*.

Així diu el segon paràgraf de *Les Closes* d'Anglada:

Un vespre, doncs, que tornàvem de les closes, vaig decidir que era per a mi absolutament necessari descriure els fets que havien succeït —fa més de cent anys— a la mateixa casa on vivíem, no pas lluny de les suaus corbes del Fluvià. Havia sentit parlar força de la besàvia, a la família: sobretot, és clar, del seu procés (decretat, però, per un inexpert i ambicions fiscal substitut), mesos després de la mort tràgica del seu marit. I em vaig posar a remenar i triar els vells papers del gran armari de noguera cercant-hi la petja de Dolors, Maria Gràcia, Elisabets Canals. Donava bo de fer-ho perquè la calor havia començat a cedir i l'estiu, arribada la segona quinzena d'agost, s'endolcia en tardes molt benignes, que jo passava empaitant aquella imatge que entrelluïa i s'amagava.

Han passat els anys, Fages havia ajudat Anglada en els seus inicis en la literatura. A l'hora de fer la seva primera novel·la, Anglada s'inscriu en la tradició clàssica, en la tradició de la millor literatura europea, i també en la tradició de la terra que l'ha acollida, l'Empordà de Fages, i l'obra de Fages. Hi ha, amb tot, una diferència ben intencionada també, em penso, en l'escriptora. És un personatge femení el protagonista de la novel·la d'Anglada. És així que Anglada amb la història de Dolors Canals pot donar veu a una dona, la veu principal. I pot reivindicar una injustícia. És aquesta circumstància que devia moure també Anglada a escriure aquesta obra, sota l'ombra dels *Climent* de Fages.

Si a *Climent* podem llegir la història de dos protagonistes que sobresurten i també la de tota una nissaga, a *Les Closes* Dolors Canals és acompanyada d'altres personatges secundaris que no per això tenen menys rellevància. Així ens ho diu Anglada al tercer paràgraf del «Pròleg»:

Molt aviat d'altres ombres van venir a fer-li costat: un poble de morts perdia a poc a poc la seva llunyania i habitava lentament la gran i vella casa, la plaça i els carrers polsosos de Vilasirvent, els camps de regadiu, els aspres i les closes on esperava l'herba just tallada i flairosa entre les vorades de saules i freixes ombreadissos. Des del gran balcó encarat a marinada veig encara la mateixa plaça on van ballar la Susanna Llandrich i la Lluïcia Hilari quan van saber que «donya Dolors» havia estat detinguda; i, pel camí de la tramuntana, l'antic camí ral pel qual corrien en tilburi la besàvia i el seu marit, Tomàs Moragues, empolsegant a l'estiu la plata de les oliveres.

Al primer paràgraf del «Pròleg» de *Les Closes*, Anglada descriu d'una manera poètica com se li apareix l'ombra de la besàvia, com a Virgili. Aquesta ombra la recupera l'autora al final de l'obra, en les darreres paraules que ens retornen cíclicament a l'inici. Així comença *Les Closes*:

Sovint pensava en la història de la besàvia a l'hora suspesa del capvespre, quan venien «ombres lleugeres i espectres orfes de llums». I això era natural, perquè ella encara no era per a mi una altra cosa que una ombra darrere un nom. Quina claror —pensava— pot revelar-nos el rostre autèntic dels morts que no hem conegut? Només l'opacitat una mica translúcida dels objectes i dels papers que en servem, el vidre entelat dels mots d'aquells que el recorden. I així ens cal endevinar el seu gest, com el pas d'un ocell pel moviment de les fosques fulles de l'heura.

La represa final de l'ombra de la besàvia és expressada d'aquesta manera en les darreres paraules de *Les Closas*:

Si vols que et sigui franca, però, hi ha dues coses que potser sí que trobo a faltar aquí a Bellvís, alguna vegada. Una és la marinada, que ací gairebé mai no arriba, i a Vilasirvent deixava tota la casa fresca com una flor; semblava que em dugués la frescor del mar, que m'agradava d'anar a veure alguna vegada. S'aturà com perduda en els seus pensaments i amb l'ombra d'un somniure. —I l'altra? —li vaig demanar. —L'altra cosa que enyoro, Adelaida, és... aquella flaire d'herba de les Closas! No vull afegir res més a aquests mots de l'àvia. Em sembla just que lliguin, lleugers i grèvols, aquesta vella garba de records que no sé si t'ajudarà, com tu voldries, a conèixer una ombra darrere un nom.

I així acaba *Climent*:

Que em perdoni en Climentet si enmig d'aquestes vides atzaroses m'he atrevit a exhumar el record perdut de la seva modestia, amb l'esbós de la intensa novel·la de la seva existència que ha de restar, probablement, sense escriure. Perquè segueixi vetllant per mi, potser li dediqui un dia o altre una pedra, sense data ni nom, en un racó ombreït del jardí, on ensenyaré als meus fills a venerar-lo com un déu familiar.

Semblantment, Anglada en el «Pròleg» fa esment del clos de la casa familiar amb els seus déus propis, quan diu: «Aquesta carta em va ajudar molt més que els diaris de l'època, que tanmateix també van reflectir boirosament les imatges d'aquells fets que eren per a nosaltres una petita, casolana mitologia.»

Vet aquí el darrer paràgraf de la «Justificació»:

Per rellegir entorn d'aquests noms llur modesta tradició amb el record familiar i el testimoni dels qui els conegueren, no m'ha calgut altra cosa que allargar el braç. Curiosament servada en ordenades carpetes, atapeïda en voluminosos copiadors, gairebé tota la correspondència que despatxaren i tota la que reberen ha estat al meu abast. Lletres de festeig i de discòrdia matrimonial. Lletres a les amistançades. Conspiracions, dones violades, lletres de l'exili i de la presó, de política de cacicat i de tupinada, comentari ininterromput de la política general i europea. Petita història, sense la qual no existiria la gran. Moltes coses ordinàries i cap d'extraordinària. Anècdota viva, concreta, nodriment per a les vastes abstraccions conegudes. Pols d'arxiu i una mica d'emoció. Heus ací aquest llibre.

Al final del «Pròleg», Maria Àngels Anglada diu:

Les planes que llegireu són el resultat, com anava venint a les meves mans, de les recerques que vaig començar aquell estiu i continuar en una de les llargues i tèbies tardors de l'Empordà: tot allò que he pogut bagotar entre els pàmpols esgrogueïts de diaris i papers, les petges dels camins del record, insistent i tenaç.

Records i ombres, llums i arxius privats, el paisatge de l'Empordà com a escenari, els clàssics en el rerefons, la defensa de la llengua i dels més febles, tot això uneix Anglada i Fages, ara tots dos agermanats a la Càtedra de Patrimoni Literari.

Referències bibliogràfiques

- ANGLADA, Maria Àngels (1979): *Les Closes*, Destino, Barcelona.
- ANGLADA, Maria Àngels (1976): «Mites grecs en la Balada del sabater d'Ordiso», *Revista de Palafrugell*, núm. 174 (1976), p. 7.
- ANGLADA, Maria Àngels (2003): «Carles Fages de Climent i el mite grec», *Avui Cultura* (27.3.2003), p. 1-3.
- FAGES DE CLIMENT, Carles (2009): *Climent*, Diputació de Girona, Girona.
- FAGES DE CLIMENT, Carles (2003): «Festa de la poesia 1968», *Avui Cultura* (27.3.2003), p. 3.